

5692 JIŁ.
1932 ROK

Cykmahynyn ekiñci jily

JICIŃCI BITIK
ZESZYT 1 (3)

KARAJ AWAZY

CYHAD ŁUCKADA JIC FOR JIŁGA

KARAJ AWAZY („GŁOS KARAIMA“)

PISMO W JĘZYKU KARAIMSKIM
(UKAZUJE SIĘ TRZY RAZY NA ROK).

Wydawca ALEKSANDER MARDKOWICZ
ŁUCK, JAGIELLOŃSKA 111.

Verlag A. Mardkowicz. Luck (Wolhynien). Polen.

SYJYNDYRMAHY BU BITIKNIN:

	Jan
1. Hanuz bir jiry Zəcharja Abrahamowicznin	2
2. <i>Al-Mar.</i> Kacan ataǵarymyz jigít edler	3—10
3. <i>Towij Lewi-Babowicz.</i> „Chadžylihi“ Krymdahy Karajlarnyn .	10—14
4. <i>Serg. Rudkowski.</i> Jasly tensemek	15
5. <i>Zarach Zarachowicz.</i> Chaci Sefira	16—18
6. <i>Karaucu.</i> Unutkan ribbimiz	18—22
7. Janhy bitik — janhy dost	22—23
8. Birer bitam bary icin	23
9. <i>A. Mardkowicz.</i> Aeyk bitik karaj dzymatlarha	24

Ilustracijalar: 1, tirsini Adnenunun Seraja Szapszalnyn i 2, ortasy kenesanyn Luckada.

Uchuwcularymyzga. Koǵabiz tiz etme bu necé azmakny, kajsy bitti bastyrhanynda bu bitikni:

Jan	Bahana	Sura	Jazgau	Kerek ki bolhaj
4	1	8 istten		ucu seznin <i>astra-ma</i> turmajd ez ornunda
14	1	8 tipten	szeire	sezine
17	2	1 "	aladaw	aldaw
18	2	21 istten	snyn	anyn
22	1	31 "	rasimli	resimli
24	1	14 tipten	chorosuu	chorosnu

Koǵesi kitabynda „Karaj Awaznyn“ kerer jaryhyn kinnin:

a, ucu jazysnyn „Unutkan ribbimiz“,

b, tiziw „*Burunhu konarlyk Luckada*“, nowela zamanyn dan kerin-meginin Karajlarnyn walaǵatynda Wolynnyn,

c, ystyrmahy „*ata sezlernin*“ jemese kart ajtmaklarynyn Karajlarnyn,

d, artykul „*Basahynda aziz jiwnin*“, sahyklar bižnin din kereklerimiz icin

da ežge tiziwleri bižnin jazuwcularymyznyn.

KARAJ AWAZY

❖ ❖ ❖ JICIŃCI BITIK. CYKTY KARAKYS AJYNDA 5692 JILNYN. ❖ ❖ ❖

❖ ❖ ❖ „KARAJ AWAZY“ CYHAD ŁUCKADA JIC FOR JILGA. ❖ ❖ ❖
JARYKKA CYHARAD ALEKSANDER MARDKOWICZ (ŁUCK, JAGIELLOŃSKA 111).

*Chadży Seraja bey Szapszał
Hachany Karajłarnyn.*

HANUZ BIR JYRY ZECHARJA ABRAHAMOWICZNIN.

Ystyradohac sifleri isne „Karaj Awaznyn“ baryn ne ucmäkly jirey jazdy karaj sezinde, ornatabiz bunda jyryn anyn „Tigendi jaz“, kajsy burunhu for bastyrhan edi 1928 jilda wachtlykta „Myśl Karaimska“ (tom I, defter IV-V, jan 32—33).

TIGENDI JAZ.

Tigendi jaz, tiz baslandy,
Suwukrakt awer, kys juwuklandy,
Tizden birtikni dunja ystyrdy,
Kuslar jiryndan orman tyjyldy.

Bar ol kanatly jaratylmyslar,
Kajsy bitin jaz kerkli jirladlar,
Ki necik kičkirdi kujasnyn ißsisi,
Tilsiz da muzhuł boldu har birisi.

Bary bir orunga birden ysty-
[ryndy
Da kenderiwciŋer ezine sajlady.
Ijiñditer uoma ol ißsi manlarga,
Kajda kerkli kujas ißsitir alarga.

Jellerden, tengizden korkuw jok
[alarga;

Isanyp ez kiçli kanatларына,
Terklihibe oknun ucadlar
[alynga,
Ijip kezin jirak tengizler artyna.

Wale bir alardan edi chalsyzlyrak, Da bitin sondrahy chałyba gufunun
Taşetti bar chałyn ißsi mandan jirak. Ol jełbe urusad, kajsy anar jolun
Kałdyklary uctlar bahynmajin Utru jirmehibe astry awurlatad.
[artka, Jiz for klejd kalma, jiz for dahyn
Any kałdyrdylar elimge, taslykka! [ucad.

E kici isancnyn, astry tamasasen!
Kici, chalsyz kusan neszer sen kyłasen,
Kajsy klejd ißsini da jarykny jetme.
Jetermo ol any — bolalmajmen bilme.

„E jaman mazzałym!“ — sezlejd ol
[ezine —
„Nege kere meni sajladyn ezine,
„Minler arasyndan, ki uctlar alynga,
„Meni symarladyn elimge,
[cajpawga!

„Wale — bil ezine — birde
[jaratylmys
„Bołalmajd tirilme ißsisiz,
[jaryksyz;
„Akyłsyz teginek, beklegen
[tunlukka,
„Izdejdi tesicik, ki cykkaj
[jarykka.

„A men kim berilgejm alaj
[terk jenilme,
„Keringen jarykny jetismeške
[kerme?
„Hanuz bar isancym taslamady
[meni:
„Men klejm—da klegimbe men
[jenermen seni!“

Al-Mar.

KACAN ATAŁARYMYZ JIGIT EDŁER.

I. KART ŁUCKADA.

Semuncio, hadirsen-mo? sordu Nysan, on jilŷy bala, kiwire-dohac basyn acyk terezesine dostunun.

— Hadirmen! klehjidim kanatlar isne ucma...

Terezede kerindi kartrak talmid, b jik da inéke chaz tajak, aryk, kansyz cyrajba.

— Terk ketesiz? sordu oł Nysandan.

— Biz anykbiz. Ancak atuniu ajtadlar, ki jocht neni dzachtlama: kecrekte cyksak, keclenmebiz.

— Kertid', sizin atlarynyzga tensi jocht... Ne istejd' „ki teołam chasdo“? Edin anda?

— Cabam ari.

„Ki teołam chasdo“-ba inderedler talmidni Moszeni, kajsy kelired' Nysanha eki karyndas ulanba. Mosze ajryclanyred' bar talmidlerden ez bijik chaz cahyradohanda awazyba. Kacan kenesada uchulured' „Hodu taadonaj“, Mosze bitin chalyba cahyryred' dzuwatny, alaj ki anyn awazy esitilired' jirak kenesa azbarynda. Bundan keldi anar bu myschyra at: „ki teołam chasdo“.

Nysan tapyt dostun bachcada ulu cijelik katyn. Bitin bachca jawdurhan edi sokurajtadohan kezni jaryhyba kujasnyn. Har bir jasot jerden taryladohan, har bir japrak ahactan esedohan jajnared' da begewrenired' bu ahysly isside da balkuwda chaz saw da satyr ulan jatadohan silli kekrekleri isne cz ana synyn.

Ortasynda bachcanyn ketirinired' kart cijelik, kajsynyn jesillihi birkken edi kip-kyzyl cijelerbe. Kelegesinde bu ahacnyn, chaz jes' catyrda, turared' „ki teołam chasdo“. Dzachtlamajdohac izered' ahac-

tan jetilgen cijelerni da kojared' alarny janha bazyk kahyt isne sekerden.

— Jolha alyrmen, anlatty dostuna. Klesem jicme da bolmasa suw, asarmen cijeler.

— Ajt edirek: asarbiz! tiz etti Nysan anyn sezin. Uslu islejsen,—machtady any. Iz artyk.

Da tujadohac ize hali nendies kuruluk tamahynda, Nysan, uzak sahyklamajdohac, aldy kahyttan tolu kos-uwuc cijeler.

— Bahyn! kyckyrdy memnun tiwil Mosze. Muna tabuldu bolusuwcu!

— Ajama, karyndas, men ancak etkinc alam sende bu cijelerni,—bazlatty any Nysan. Estirsem ezimde bahlaryn Szelomo bijnin, ornatyrmen anda kep cijelikler! Da olwachtyn—kerersen—eki anca sana kajtaryrmen!

Mosze johedi kyzhanc; ol ancak siwmedi ki anar buzgajlar anyn isin.

— Klejsen ese cijeler, iz ezine ahactan,—ajtty ol dostuna. Jochtumo kollaryn?

— Nek jocht, bard, — karuw berdi Nysan, — ancak azat tiwidler: cijelerni tutadlar. Baska bundan izme ahactan bolalmajmen: kulaklarym kyckyradlar!

Mosze tanladohac saldy kezin dostu isne: nendij telilikler ol sezlejd'.

— Anlamajsen? sordu Nysan. Unuttun necik etol jilny izeredik almałarny? Olwachtyn tetuniu alaj jirttlar kulahymny, ki eki kin otba kiwdi!

— Menim kulaklarym kiwmejdler, — suwuk kanba ajtty Mosze, — cynykkandlar.

Necik bu sezlenired' esitildi jiwden iti awazy Rachel-tetenin:

— Mosiu, kim anda bard bachcada?

Nysan az ne buwulmady ol cijelerbe, ne tutared' tolu awuz. Necikes ujdu anar jutma alarny birden siweciklerbe, kaldyk cijelerni astrady jancyhyna da kabunadohac cykty bachadan. Anyn artyn jollarred' Mosze, kajsy unutmady astrakahytny cijelerbe kuju jesilliktema.

— Jachsy kin, tetuniu! baslady Mosze. Anam ijdler meni sorma kanuzdan, hadirsizmo jolha. Tezce ketebiz!

— Hadirmen, hadirmen... Oh, bilem seni, tis onhaltuwcuu! Ajt edirek, ne isledin bachada? cijeler izdin?

— Necik kanuznu siwem, tetuniu, izmedim! aruw dzanba ajtty Nysan. Ancak Moszebe keristim.

Tek kezinden Rachel-tetenin astranmady ken acylhan jancyhy cockanyn.

— Budu uslu ulan! machtady ol any da indedi ezine:

— Kel juwukrak!

„Taspoldlar kulaklarym!” sahsy etti cocka. Atlamlajdohac artka ol ajtty:

— Jamanlanmanyz, tetuniu, jocht zamany. Anam bujurdlar mana: „Bahyn! bir ajak isne ari, ekiñci isne artkary!” Cabam jiwge...

Da jabadohac uwucларыba kulaklaryn, kijasa korkadohac ki Rachel-tete nendij dzadulukba jetmegej alarny jiraktan, cocka — nece edi chaly—captj jiwge.

Bu kinni ertenbyladan karaj oramynda baslady ulu cuw da kozhalmak. Bu kinni, necik ajtyred' kart Ruchama-zakenta, Karajlar ojattlar cahyradohanlarny. Oram tolu edi arabalardan chaz majdan panair kininde. Keldler safacy Karajlar juwuk da jirak salalardan, sahardahylar osołajze kosaredler ez atlaryn. Bunda eki konsu arasyna baslady ulu talas taspolhan kameu icin, anda kajnar at berilmesed' kosulma da minered' keklerge.

Katynkisiler hadirleredler baryn ne kerekli edi jolha, ulanlar

chaz scycanlar cabaredler jiwden jiwge. Hammese tujulured' oramda indewi kachyrlanhan analarnyn: „Awramcio! Szemelcio!... kari ol jitwatuwcular cypcyryndlar?... „Jakow, seni indejmen!”

Bigin luckaly Karajlar, ez kart adeti kere, ystyrynyredler barma Deražnaha, kajda kaces tabulured' ulu da jasaradohan dzymat, sirtken izinden jernin wachtynda karakcylyhynyn hajdanaklarnyn. Har jil, jazyn, keteredler Karajlar Deražnaha jalbarma kart zerette, kajsy kaldy bir-birlej sahyncha ol weren bolhan dzymattan.

Zaman juwured' tislikke kacan burunhu araba cykty karaj oramyndan. Anyn artyn basladlar cykma ežge arabalar, ketiredohac ezi artyn bulutlaryn toznun. Szalom-Awraham, Nysannyn atasy, edi sondrahylardan, kajsylar jolha cyktilar. Anyn arabasy isne olturured' katyny anyn Dewora ez tuwduhuba Rachelbe, ortada syjyndlar, chaz buzoweklar jimsak bicen isne, balalar: Nysan da Mosze.

Olturup arabaha Nysan baslady isleme barmahyba uwucu isne kici kipekler da tartma tilibe erinleri arasyna, sezsis soradohac Moszeden, unutmady-mo ol alma cijelerni. Mosze basyba berdi belgi dostuna ki kahyrmasyn: bary jatad ez ornunda!

Szalom-Awraham jengil urdu kamecuba awerde. Atlar tarttilar arabany da jiwleri karaj oramnyn basladlar kacma kezlerinden cockaklarnyn chaz ak kazlar sirgen cubuhuba kitiwcinin. Katynlar jarym awazba uchuredler: „Kim symarlansa Sana” ..

Biliwliid' ki har bir Karajda kanynda anyn jatad begenmek atlarba. Alaj kartnyn necik jigitin dzany bijened' keredohac kerkli atny. Bu eyzys kaldy karakterinde Karajlarnyn ol awalday zamanadan, kacan ebgeferimiz biznin asyryredler ez tirlihin at isne.

Bunluk sartyu jocht neni tan-

lanma ki Szalom-Awraham astry siwired' atlarny. Tek tiwil ancak siwiwcibe, ol edi ulu biliwcibe bu iste. Anyn kenesin soraredler Karajlar da esawlarda, kerek edi ese alarha satynalma at. Tiwil bir eki etik jirtty ol biwreledohac panairlarynda Wolynnyn da Podolnun, satynaladohac. satadohac da alysadohac atlarny, negince ki ujdu anar tapma eki „usajdohan“ atcak. Heli anyn kyzylmuslary biliwli edler saharda. Ol ektemlenired' alarba da bahared' alarny chaz ana bahad ez ulany; kecede turared' kerme tynemo alar jadtalar.

Kerkli kerimli edler da jengil jiriredler atlary Szalom-Awrahamnyn, ancak edi alarda bir tynesyzy kylyhy: cydamasedler ki ezge atlar barhajlar alyndan. Jetered' alarha kerme jol isne nendies arabany,— bary bir edimo ol esaw arabasy tartkan alty tolu-kanly atba, jic jergede koskan, jemese miskin kisi arabasy bir aryk atcakba,—necik ketered' alardan tynclyhy alarnyn. Chaz kamcuba urhan, baslaredler capma kuwadohac alyndahy arabany, negince ki kaldyrydler any ezi artyn.

Tiwil bir for bolured' alaj ki alyndahy arabacy — artyksy esaw kullardan — klemesed' kalma arttan da baslared' sirme ez atlaryn. Ol wachtyn baslanyred' kerti cengesmehi arabalarnyn, baslanyred' aldawlu tasmak awur, salacy jol isne. Szalom-Awraham, chajif etedochac ez atlaryn, bar chalyndan tartared' erkenlerni ki tochtatma bu capmakny, tek bu az ne bolu sured': anyn kyzylmuslarynda edi ez ektemlihi! Burun toznu ijme burnuna alyndahy atlarnyn, sonda tync alma,—andij edi alarnyn kylyhy.

Alaj halide edi. Arabasy Szalom-Awrahamnyn kaldyryred' ezi artyn erterek cykkan arabalarny da ol burunhu turdu belgirtken tochtamakka orunda, kajsy tabu-

lured' jarym jolda Deraznaha, ormanda.

II. JESIL CATYRDA.

Kerek edi kerme ol bijli ormanny, kajsynar, kerinired', uc da kyryj johedi; kerek edi kerme ol kart emenlerni, basy kajsylarnyn kacared' kezinden adamnyn. Bunda, jesil da ijišli kelegede, cyrlak katyn, kajsy baslyk alyred' kajdas astrahan kujuluhunda ormannyn kez suwdan, tezce turdu bitin awul. Azat ijgen atlar kisenche asaredler tatuwlu ormandahy jasotnu da mancardler ez jimsak awuzlaryn suwuk suwlarynda cyrlaknyn.

Ulanlar ojnaredler astrahanha, jasyrynadohac ahaclar arasyna da indejdohac biri birin. Nece edi satyrlyk! nece edi bijenc! Muna esitilired' seškingen awazy bir cejany:

— Beri! beri turad ahaclar artyn!

— Kerem, kerem! — mohorlared' ekiñci. Ancak bu tiwildi beri, bu kart ajuwdu!

— Kutulniz, cockalar! — kyckyryred' jieiñci. Astranniz ahaclar isne!

Da dzachtajdohac, kijasa kertide kacadohac ulu sakkanadan, barlary, majmunlar kibik, baslaredler minme juwukrak alaclarha, kajdan salyredler ol „kart ajuw“ isne (kajsy edi ancak syndyrhan da chalsyz tahyladohan butakba) tomaicyklaryn narat ahaenyn da baryn ne ancak tiseder' alarnyn kollaryna.

— Uttum any, uttum! — tujulured' bir ahactan.

— Mende jachsyz anar kojdu! — machtanyred' ezge awlawcu. Temter menin kolumnu!

Tek bar awazlarny japty chahymahy Moszenin, ki *teolam chasdounun*, kajsynar ujdu ajyrma ol butakny ahactan:

— Men eltirdim any! kerdniz necik tısti?

Bu is keldi ez ucuna, kerek edi tapma nes janhyny da barlary basladlar tisme ahaclardan. Tiwił bir tiptehi bu zamanda jyrtyldy. Tek kim sahys eted' bundij kicilik icin ojun zamanynda!

Bard ana jipbe da jinebe kolunda, kajsy jasar jirtkan uprakny olwachtyn kacan kajnartkan ulan dzachtıajdohac asar ez tisleme emehin, kajsy isne ulıu tamcyıarba ahad ter jiwis manıajyndan.

Ol asajd ol etmekni buwuladohac anynba, — jocht zaman! awazlary chawerlernin indejdlar any otlu iske.

— Mamuniu, tezrek! kolad ol az ne jılamajdohac anasyn, kajsy tutad anyn uprahyn kolunda.

Satyr zaman, unutmahan jıllar! Kajttyrma sızni jocht kic, tek nendij mazza! ki siz edniz! Jachsyd sahynma sızni, ucunda jamhurıu kinnin sahynma balkuwlu ertenı. Ol sahync sired' tiwił bir bulutnu dzanyndan adamyn da ez jirak jaryhyba ıssited' suwuklıhun kujassyz tirliknin... Kart orman barca sahyslanhan, hammese kajhyrhan, olda bu kinni jaryklatty ez muzhu! manıajyn, esitedohac ez tabanlarynda satyr awazlaryn da kajhysyz kiltkisin jigit elnin.

— Biles, nes kurudu mana tamahymda, ajtty Nysan ez dostuna. Kajdad senin cijelerin?

„*Ki teolam chasdo*“ bardy arabaha, uzak zaman kazyndy anda bicende, sonda cyhardy bazyk kahytny da asıry bijiklenedohac ez chaznasyba eltti any ol orunha, kajda ahaclar tibin tezered' any bitin ijyny talmidlerin.

— Tezniz, jirtmanyz kollarymdan, kachyrlandı Mosze. Har birisi asar ez eki cijesin.

— Alaj az! tujuldlar memnun tiwił awazlar.

— Mana keled' dert, — ajtty Nysan. Eki cije chawerlik icin da eki ezinkilik icin.

— Klejsen ese bilme, sana nemede kelmejd', — uturu ajtty Mosze. Sen asadyn tiwił ancak ez ilisinni, tek ilisin-de senin urıuhunnun!

— Chajift' mana Nysannyn urıuhun, — kistundu bazyk Lewi. Tatmaat ol tatuwundan Moszenin cijelerin!

Mosze akırtyn acty ez kahytyn. Da muna kekrehinden on-nece balıynn tasty andij kiltki, ki japraklary ahaclaryn titredler ez butaklary isne. Bazyk kahytta johedi cijeler! Kimes alaj jachsy basty alarny arabada, ki islendi alardan kahajnak.

— *Ki teolam chasdo! ki teolam chasdo!* nendij ajuw jatty senin cijelerin isne? lasladlar elik etme talmidler, saladohac ujatta kalhan cocka isne siweciklerin anyn cijelerin.

— Keresiz, men teli tiwił isledim, aladohac alynha ez ilisimni, — ajtty kiledohac Nysan.

Kiplenip asba da jiwisletip kuruhan tamahyn ojmak cahyrba, ystyryndlar ekisiler birden da oturadohac jesillik isne ijeredler titin ez cybuchlaryndan. Ciwresinde alarnyn turared' bijk tiwił, aryk adamcyk, kici chaz eckide akmus sahalcykba da kiledohan kezlerbe.

— Jechezkeel! kolaredler any barlary. Ajt nendij satyr jircak.

Biliwıid' ki Karajlar oncalahan ulusud sira da jir-tiziwcilerlerin. Dert Karajdan birisi tizijd' jirlar, — jachsy-mo, chor-mo, bu ezge nersel! Kimes ajtty ki bolsyjd Karajlar arasyna anca etik tigiwciler nece bard jircylar, celmekleri Karajkalarnyn kep semizrek bolhyjdlar.

Dzymaty Luckanyn birde zamanda eksik johedi jircylarha. Tek Jechezkeel ajryclanyred' ezge bundahy jirtiziwcilerden alaj chaz ajryclanad ken ezen kici cyrlaktan. Anar ol tizimek kelired' jengil, kyjynsyz, terlemeksiz. Ojnajdohac da satyr kezbe kozlared' ol ez jirlaryn, ti-

binde kajsyłarnyn. kapławy tibin elikliknin, barca jatyred' saw bun-jat — usłu sahsy.

Hali, tutadohac awzunda kyska cybuchnu, bahynyred' ol ez kiledohan, bitam jumgan kezleribe necik bir ana jabared' saryjawba etmek ulanyna. Burun bazyk jakty bir jandan, sonda basłady kojma kaldyk saryjawny ekiñci jany isne etmeknin.

Da muna nes urdu jircyny jiregine, kijasa ojatadohac any iske. Basynda anyn basłady jaryma, chaz jaryjd kegizide tanbyłada, kacan burunhu jaryhy kujasnyn cyhad karanhylyhyndan kecenin. Keldler kajdanes sezler; sezler basładlar ystyrnma suralarga.

Synahan tuchuwcu kibik, kajsy jumgan kezbe jergelejđ' jiplerin ez isinin, basłady Jechezkeel jergeleme esinde suralarny janhy jirnyn da har sez, har pasuk tapyt ez duhru ornun. Sonda ijip burnu saryn titin da cyharyp awzundan cybuchnu, basłady sezleme, kajyradohac ez sezin ulanha, kajsy sundu kolun ki alma jakkan etmekni.

„Katyłma etmekni, eki jandan jakkan!

Kajsy jandan any alyrsen
Kollarynny semizetirsen
Da asasan — icin bolur buzgan!

Ajlan andan, anyn isne bahynma:
Anda tochtajd jılan!
Berse sana any anan,
Kerkli tabu et — da katyłma!“

Bala ken acty kezlerin bilmej-dohac ne basłama: alma-mo etmekni kolundan anasnyn jemese almaska? Sahat kertide otturad anda kici jılancyk! Barłary ciwrode jatyredler kiltkiden tutunadohac karynłaryndan. Ancak kachyr-lanhan ana jakkan etmekbe kolun-da basłady chorłama Jechezkeelni:
— Necik kanuzga ujat tiwildi
bendij telilikler awzunuzdan ijme!

Ez ulanłarynyz jocht, jatłarny bul-hajsiz. Ajtadlar: ullu sahał—syj da mazzał. Kajdad kanuznun sahały-nyz? Kacan kanuzga any scycan-lar asadlar?

Jechezkeel tync dzanba tujdu bu sezlerni. Jandyryp ez sen-gen cybuchun, ajlandy janyna kyckyradohan katynnyn da birde jamantyksyz ajtты anar:

— Kerem ki jocht katynlarda rastlyk! Menim-mo borcum, ki sen alaj uzak erge cykma ystyryndyn? Cyksyjdyn ez zamanynda, nendij onbes jil burun, balan senin hali bolhyjd ullu da uslu. Da olwach-tyn jengil anlahyjd sahsyn bu jirnyn.

Katyn kemismedi kajnema:

— Muft tiwil sezlejdler kanuz icin dzymat arasynda,—kyckyryred' ol,—ki jekbe tanysłandnyz. Bu ol ajlandyrad tilinizni awzunuzda.

Jongil kiltki kerindi izleri isne Jechezkeelnin.

— Menim tilimni, ajtas, jek ajlandyrad; seninkini ajlandyrad jel. Nendij birtik tartas?

Janhy kiltkisi barłarynyn japyt karuwun jaman katynnyn.

Zaman edi uzartma jolnu. Kostler tync alhan da jicirtken atłarny da tezce ormandahy jol isne tartylyredler uzun jılan kibik arabałary Karajlarnyn.

III. WEREN BOLHAN DZYMAT.

Ribbi Ananja ystyrdy ez talmidlerin da cykly alarba jahasynda Horynnyn. Bu orunda kyryjy ezennin edi bijik da iti chaz baltaba kesken. Necé kart ken butakly tal bigingen turared' suw katyn, kijasa izlejdohac nendies syrny darjasyn-da ezennin. Kyskan ekside jandan nametli kyryjlarba, ezen kachyrłanyred' bu kysyklyk icin da—necé jetered' anyn chały—jirtared' kalalarny ez zyndanynyn.

Kujas enered' bojawłajdohac

kyzył kanba izlerin suwlarınyn. Kyzył jaryk jatyred' ak sahały isne ribbinin, ojnared' jiltrajdohan otcaklarba kezlerinde ulanlarınyn.

— Keresiz, nendij kyzyldlar suwлары ezennin? ajtty ribbi Ananja, kajyradohac sezin talmidgerge. Kan kibik alar ahadlar. Da kertide bunda kep kan tehildi... Tiwil bir for tujdnuz werenlihi icin Deražnanyn. Tek bilersizmo ne kylyndy bu orunda, kajda hali turabiz, kelegesinde uspu kart tallarnyn, kajsylar edler tanykba ol korkuncu bolhanlyknyn?

— Tujmadyk, ribbi adoni, — karuw berdler talmidler.

— Sałynyz kulahynyzny da esitniz. Olwachtyn kacan sahar, dert jandan kiwdirgen janared' otu kibik olany, kacan kany kartnyn da jigittin suw kibik tehilired' kolundan karakeylarnyn da kyjnahan el indered' elimni chaz jarlyhasny, — ol zamanda ujdu nece bojkызга (edi alarny altow hem jegew) nendies tamasaba cykma ol gehinnomdan da kezibe dusmannyn kermegen astranma uspu ahaclar arasyna. Kaema jirakrak bolalmadlar—barcajartyn andyred' dusman.

Tyjlytn da titrejdohac bitin gufuba olturedler alar bu astraw orunda tezedohac ez goraly. Sahat kutulhyjdlar da, anyn icin ki bitin ol talaw da eltirmek kylyndy uzunluhunda kyska jazdahy kecenin; ertehedein karakeylar jirak kettler bu orundan. Tek werenli-hine ol jigittin jaratylmyslarnyn ucranady bir ucur, kajsy acty alarnyn astrawyn da taş etti alarny.

Muna ortasyn da jirtadohan dzanny firjatlarnyn, kajsylarny kyjnahan el ijered' keklerge, birisi kyzlardan esitti awazyn ez jigitrek karyndasynyn. Kałyp nece jildar anasyz, ulan bajtandy kartrak tuwduhuna chaz ez anasyna. Tuwdukta siwered' karyndasyn artyk tirli-hinden. Hali tişken koluna karakeynyn cocka indered' any andij awazba, kajsy tasny-da ojatkyjd:

— Sara! Sara! jułu meni!

Cacy basynyn erpedi Saraha. Bir kez jumcukta ol ketirindi orundan, ystyrynadohac capma ari, kajdan kelired' indewi siwer ulanyn. Kałdyk kyzlar tutaredler any, ijmejdohac korkuncu kyjynha.

— Ijniz meni! kyckyrdy ol bar chalyndan, iziledohac alarnyn kollaryndan.

Bulaj acyldy alarnyn astrawy. Nece karakecy, tujup juwuktan kyzawazlarny, capty bu janha. Johedi birde jarlyhas!... Kerip bunu birisi kyzlardan ajtty kałdyklarha, kergizedohac tipke, kajda kara cekmen kibik kararyredler suwлары ezennin:

— Bir joł bizge kałdy! Dzachtlanyz! Kosulniz kollarynyzba birden!

Da ol dakta, kacan esirik tekken kandan da jiekilerden karakecyklar sundlar kollaryn ki kapma janhy olalary, bar kyzlar, chaz bir adam, izildler uspu nametli kyryjdan da tistler darjasyna Horynnyn. Suwлары ezennin kaptlar alarny barcaha... muzhuł awazba tigetti ribbi Ananja ez sezin.

Talmidler tyjlyredler tabuladohac erki tibin esitken jomaknyn. Aneck uzun Semuncio, kajsynyn cyraji hali boldu hanuz akrak necik barca, sybyrdared':

— Uspu orunda... uspu ahaclar katyn...

Sondra birisi talmidlerden sordu ribbiden:

— Ribbi adoni, birde ten kałmady bu dzymattan?

— Bir birlej zaman kutuldu, — ajtty ribbi Ananja. Kerined', edi bu osoł ezi bala, kajsy icin sahyn-dym, ki indedi tuwduhun... Da tynlaniz necik ol tabuldu! Nece jil asty ol korkuncu keceden. kacan dzymatyndan Deražnanyn kałdylar ancak gewdeler. Bir kystahy kinni eki Karaj Lucka-dzymatyndan cykty bazarha, kajda turaredler salacy arabalar otunba, cyklar ki satynalma ezine otun. Baradlar alar ara-

badan arbaha, izdejdo hac kajda edirek da ucuzrak otun. Alaj keldler alar bir arabaha, kajsy katyn kisi johedi anak tonu anyn otun isne jatyred'. Turadlar da sezlejdlar ezi arasyna, néce freli tijed' bu otun. Da muna tujadlar baryba juwuktan awaz:

— Dedeler, siz Karajlarsiz? Men osolajze Karajmen!

Bahynadlar bar janlarha: kajdan koled' awaz? Da ne keredler: tondan, ne jatyred' otun isne, kergiz ndi cyrajy kisiceknin da bu ol sezlejdlarha karajca. Sez sez artyn, bilndiler Karajlar ol cockadan ki ol Karajdy, tuwdu Deražnada. Zamanyn da sahyndan werenliknin eltirdler hajdamaktar anyn atasyn; anasy burun bardy bu dunjadan; kartrak tuwduhu, jomaklajdlar, ezende batty. Ol ezi edi kolunda karakeylarnyn, tek sondrahy dakta alar kaldyrdlar any jarym elini. Ertenbylada tapyt any tanys kisi saladan, chajfisi ndi anyn isne da aldy ez jiwine. Ol kiside anar baryba jachsy edi da cocka bastared' unutma ki ol Karajdy. Tek hali, esitip tuwhan sezni, kajsyn nece jidan tujma ly, sahyndy kimdi ol da jilajdo hac baslady kolma Karajlarny ki alhajlar any ez dzymatyna.

Keldi kisi. Karajlar basladlar anynba sezleme ulan icin, sordlar chaclamahandymo ol. Kisi jomaklady, ki bajtandy cockaha chaz ez ulanyna, uzaktan klered' chaclama any, ancak mişkinlihi saryn bolalmady ystyrma aheca ki teleme kara tonluha bu is icin.

Karajlar aldlar cockany birden kisibe da anyn otunuba karaj oramyna. Berdlar kisige nece jachsy ujala cahyr, ystyrdlar anar kerikli jal anyn icin ki baky karaj ulanyn da ijdler kisini jiwge asahanny da jicirkenni, ahcaba kojnunda, ancak—ulansyz. Szemelcio (alaj indelired' cocka) kaldy Karajlar arasyna...

— Necik jachsy tigendi! bijenebe awazynda kyckyrdy bazyk

Łewi da ullu bijencten — arkasy artyn ribbinin — alaj kuctu turadohan anyn katyn Moszeni, ki bunar bar kany cyrajy na keldi.

— Hajdamaku, ij meni! inckandy ki *leotam chasdo*. Siweklerimiz syndyrdyn!

Ribbi Ananja ketirdi kezlerin joharyha: kujas endi, baslady inhyr sahaty.

— Bişesiz, ulanlar — ajtty ribbi — zamandy baslama kecedehi tefillany. Dzachtlanyz!

Barlary bardlar awulha. Jigit talmidlar korkuwba salaredler kez in ol janha, kajda bijik kyryjy isne ezennin kara catyr kibik turaredler kart tallar.

Awuldan kelired' awazy jirlamaknyn. Bu Jechezkeel birden nece jigit elenbe cozared' nendies jircak. Keigenler tujdlar ancak sondrahy suralarny ol jirny:

„Ojatma awruwnu, unut kajhy-larny!
Tynlamasan — cyharsen chor...
Bijenebe kudalas, ol onhaltad [jaralarny].
Adam tiri bolad bir for!”

— Necik alar boladlar sezleme bijene icin bunda, kajda ancak tehildi! — acyrhanyred' dzanynda jimsak jirekli Semuncio. Bary bunda — jer da kegizi — tamyzdyrhand ol kanba.

Tek ketirip kez in keklerge kerdi ki kyzyltyk — rengi kannyn yzsyz sirtildi bijiktehi awlaklykta, beredohac orun jesilmus kekke — rengine isanenyn. Jer isne teselired', jabado hac baryn, tunukluhu inhyrnyn — belgisi unutmaknyn. Da birden ijisibe tizlernin da titrejdo han jaryhyba burunhujo lduzlarnyn dzanynda jigit talmidnin erkli kirered' kertisi bu kyska tek kep ajtadohan sezlernin:

— *Adam tiri bolad bir for...*

Tyjtly awazy jirlamaknyn. Baslady kecedehi jalbarmak. Mohoru ajryc chydznyn tochtady anyn isne. Dzymat ystyryndy awlak majdan-

da, jirak tiwil zeretlerden. Sezi kołtkalarnyn arttyrhan kerkbe cynlared' bu acyk jiwinde Jaratuwcunun, jaryhynda jarytkan kisewlernin jer isne da jolduzlarnyn keclerde. Nendies jasyryn sybyrdamak kelired' tizlerden kanatlary isne awernin da kosulured' sezibe kołtkanyn.

Zamanlarba kenetli kaltrawuk uckun kibik cabared' gufu saryn jalbaruwcylarnyn, ojatadohac dzanda tanyhysz korkuwnu. Da boldu alaj ki zamanyn da tyjlytn kołtkanyn, kacan dzymat bas urared', bar kisewler sendler, sendirgen jirmehibe biliwsiz kicin. Bir kez jumcukka kylyndy andij tunukluk ki adam adamny kermedi, ajtkyjdyn: karanhy kece teredi hanuz karanhyrakny. Šeškenge ulanlar jabusunuredter ez atalaryna, tutunadohacalarnyn uprahyndan. Tujulured' juwukluhu kacahohan kezden syrny.

— Ne bu edi? tanlanadohac soraredter biri birinden Karajlar tihetken tefilladan son. Birisi bulaj ajtad, ekiñcisi — alaj. Sordlar ribbiden.

— Bu dzanlary kyjynda elgen karyndaslarymyznyn ilis aldlar bižnin kołtkalarymyzda,—titrejdohan awazba ajty ak-basly ribbi.

Ertenbylada ystyryndlar Karajlar kajtkan jołha, eltedohac ezibe

sirtilmegen sahyncyn anyn ne kez kerdi da dzan tujdu bu jasly orunda. Jechezkeel bitin joł sahylanhan edi. Kleksiz karuw berired' kajyrhan anar sezge, artyk tyjlyred', cyharmajdohac awzundan cybuchnu. Ol tabulured' erki tibin kecedehi tefillanyn. Basynda anyn kožlanyred' janhy tiziw, usajdohan bu tamasaly dakka, kajsy anca bir for keled' uzunluhunda tirliknin.

Kep bergijdik anyn icin ki asajistanma bu jemisibe alheminin jircynyn. Wale kajdadlar alar, ceber jirlaryn senin, e, Jechezkeel, atasy karaj jircylarnyn? Kajdad ol manckan kujas jaryhynda ijišli cecekleri karaj jirnyñ? Johedi senin janynda boluslu koł, johedi inamly adam, ki ystyrhaj da abrahaj unutmaktan indzilerin senin ustalyhynyn. Aldyn alarny ezinbe gerge, elttin ari, kajda astrahan jatadlar enk bahaly dzewgerleri Karajlarnyn.

Tek alar tiwidler taspolhan, ol astrahan jerde dzewgerler. Kelir zaman — alar berirler ez bitisin! Janla ketirinedler jerden jesil cubuklary alarnyn. Bahynmanyz ki alar kicidler, ki alar andij jarlydlar. Korałanyz alarny całmanyba dostluknun, jawdurniz alar isne cyhyn kerti siwerliknin da kerersiz nendij kerk alardan jajlyr!

Alhemi kart jazuwcylarymyznyn jrak ketmedi ez ulusundan. Ol tochtajd bižnin aramyzda.

R. Towij Lewi-Babowicz.

„CHADŽYLIHI“ KRYMDAHY KARAJLARNYN.

Berip nijet barma Aziz Saharha Jerusalainge, din tutuwcu Karaj baslared' ystyrynma bu jirak da awur jołha nece afta, tiwil ese nece aj alynha. Ol islettired' da satynalyred' kerekli jolda nerseler, da anyklared' bernefer Jerusalaime kenesaha: tikken altyñly da kimišli jiplerbe parochetter, jipekli da kadifli ertifer (kaplawlar) he-

chalha, kimišli kandiller (jaryksawutcular) da ežge nerseler.

Chodza dunja alyred' ezibe artyk achca, ki jetkej any kondarmahyna jiwinn kenesa katyn Jerusalaime. Edi andij adet Karajlarda, ki jetede ese adamnyn chały borclud ol kelgeninde Aziz Saharha kondama anda jiw da berneleme any andahy dzymatka. Fajdaba ol jiwden dzy-

mat japyryred' ez asadohan ke-reklerin da ezi berne kalyred' bitin da katylmahan sahyncyna beriwcinin.

Bartišli hadirl'emekler arasyna jolha tabulured' bir, kajsy icin tijed' bunda sahynma. Har jolcu alyred' ezibe on-nece kici tiwincik cipreciklerden bajlahan. Ol tiwincikler alaj isleniredler, ki ullurak tiwincikte tabulured' necé biri birinden kicirek, da onk kicisinde bajlahan edi kimišli achca. Bu tiwincikterbe jumustanyred' jolcu ki julunma talawculardan.

Kerek bilme, ki askan zamanlarda bajlamased' chaz hali temirli jol Jaffany, ne jatad tengiz kyryjynda, Jeruszałaimbe. Bitin ol jolnu kerek edi asma teweler isne. Jol cabared' bos jerbe, kajda Arablar - karakcyilar andyredler jolcularny¹⁾ da talaredler alarny, berme-sijdlar alar juluw - telewni.

Juluw kylynyred' bulaj. Kerip juwuktanadohan Arabny, jolcu ciwared' anar bir tiwincikni. Arab ketirired' any jerden da baslared' cesme bar bajlahan cipreciklerni. Bu tiwil edi jengil da terk is. Negince talawcu kelired' ucuna anyn da cyharyred' sondrahy ciprecikten astrahan anda achcany, jolcu tyne jiraklanyred' ol orundan.

Tiwil bir andij Arab turared' jolu isne dınsyjlawcunun da tiwil bir for kerek edi jolcuha cyharma kojnundan anyklahan tiwinciklerni ki julunma talawculardan, negince ol jetered' ucun ez jolunun — kabaklaryn Aziz Saharnyn.

Kacan bitin anyklanmak kelired' cebine, jolha baruwcu ketered' kerisme ez ezinkileribe da dostlaryba, kajsylary oltururedler jirak tiwil saharlarda. Jirakrak olturadohanlarba ol kerisired' bitik jolunda.

¹⁾ Biri icin ol karakcyilardan tabars jazy-ta „Kabaklarynda Aziz Saharnyn“ („Karaj Awazy“, I-hu kitab, jan 3—8).

Keled' kini jolha cykmaknyn Jeruszałaimge. Kelesi „chadzy“¹⁾ islejd' ezinde kunusmak, kajsynar kolad bitin dzymatny: kisilerni da kатыnlarny, jigitierni da kartlarny, chodzalaryn da mişkinlerni. Bu chydza ilis aladlar osolajze anyn ezinkileri da dostlary, kelgenler ezge saharlardan ki uzatma any jirak jolha.

Konaklar asajdlar, jicedler da ystyradlar Jeruszałaim - cedakany. Ol achcany jolcu alyr ezibe da kelip Aziz Saharha bir ilişni berir kenesaha, kaldyhyn tozdurur andahy mişkinler arasyna.

Ulanlar olturmajdlar birden kart-raktarba. Alar tutunadlar janda, alarha beredler tatlylyklar da jiw biji ez koluba bered' alarha kimišli achca, ne indeled' „tafjaslik“. Mişkin dunjaha ol bered' koldan kolha mişkin - chorosnu.

Kunusmak tartylad inhyrhadein; ucunda anyn hazzan uchujd kyska jalbarmakny. Barlary ketirinedler orunlaryndan, anyklanadohac barma kenesaha. Har birine beriled' balawuzlu cyrak da bulaj, jarytkan cyraklarba kollarynda, cozadohac zemerler Aziz Sahar icin da jirlar, oruuda tizigen syjyna ketedohannyn, bitin ystyrynmak, kelesi chadzyba ez ortaynda, jol-lajd karanhylyhynda kecenin kenesaha.

Kenesada kecodehi jalbarmaktan son cyharadlar hechaladan Sefer-Torany da bakmajdohac bu fornu ol adetni, ki kerek indeme Toraha dzymattan jegi kisini, hazzan indejd' uchumakka ancak jolha ba-

¹⁾ Bu sezni „chadzy“ (Lech - Karajlarda — „adzy“) Karajlar aiddar Ismaellerden, kajsylar atatadlar „chadzyba“ adamy ki kerdi aziz orunlary: Mekkany, kajda tabulad biliwli kara tas „kaaba“, da „jajnajdohan“ Medinany geribe alarnyn din-beriwcinin Mahometnin.

ruweunu. Uchulad bu zamanda 28 ulisi Szemotnun, onuncu suradan ucuadein bu ilisnin, kajda jazhand jolu icin Jaakow atamzynyn Erec israelden sahardan Beerszewadan Paddan Aramha Charanda.

Tihetip uchumakny kelesi chadzy kajtad ez ornuna ortasynda kenesany, uturu hechalha, da bunda barlary kajryladlar anar sezbe: „Alhysly bol!“ Ol karuw bered' har birisine: „Alhysta bolhaj-sen!“.

Sondra cyhadlar kenesadan da azbarda kerisedler anynba, klejdo-hac anar tynelykta da sawlukta kelme Jerusalaimege da artkary kajtma. Ol ez janyndan kolad dzymatny bosatma anar borclaryn da tutmaska dzanda jamanny uturu anar.

Bu wachttan sanalad ol jolda Jerusalaimege; jiwge kajtma anar jaramajd. Kep dunja dzymattan uzatad any bir tislemlajol. Olturady ese ol tengiz-saharynda, uzatadlar any Sefer Toraba bohozgadin. Bunda jolcu ebed' Torany da kabul etip hazzandan alhysny jolha, ebed' any koluna. Sondra kerisip bar uzatuwclarba, kirel' gerebge. Cykmahynda kenesadan da barado-hac jolba birisi ezinkilerinden jolcunun salad jerge uwak aheca, kajsyn ulanlar da miiskinler ystyradlar.

Krymda konosalarda bard bir hem eki esik, kajsy acykt bar jabaruwclarha. Istanbulda kenesada osolajze bard eki esik. Ancak bunda tababiz andij ajrycelyk, ki har kin jirijdlar bir esik saryn, kajsy tabulad jarym-kecedehi jandan. Ekiinci esik kin-tuwustan bitin zaman turad bektehen, acylad ancak olwachtyn, kacan kajsy karaj barad „chadzylikke“. Bu esik saryn cyhad kenesadan jolha baruweu da anyn artyn bitin dzymat. Bundan son bekledler ol esikni ekiinci andij kolajlykkadein.

Nendij zamanynda jilnyn kyly-

nyred' bu „chadzylik“? Ak-basly zamanlarda, kacan uwullary Israelnin johedler tozduhan izi isne bitin jernin, har bir erkisi borclu edi kelme Aziz Jiwine Jerusalaimege nin jic for julha moedlerine Pesa-hnyn, Szawuotnun da Sukkotnun. Tutadohac ol awalhy adetni, jolcular kecrekte zamanlarda celysyredler kelme Jerusalaimege zamanynda bu moedlernin da asyrma birni alardan Aziz Saharda.

II.

Jolu kelesi chadzynyn Krymdan jatyred' Balaklawasaryn, kajda ol zamanlarda edi tengiz-bohozu da kajdan gerebler baryredler Istanbulha. Bu anklad bizge sibbasyn bunun, ki kep sahync-tastar isne Karaj zeret'ende sahnad aty Balaklawany. Burunhu for tababiz bu atny (Balikli) tas isne 1159-cu jildan Jesulan son.

Kelip Istanbulha jolcu tochtared' bu saharda nendij zaman tezedehac gerebni, kajsy barad Jaffaha. Bu zamanda jolcu edi konahyba andahy dzymatny. Kenesada cyharynyred' anyn syjyna Sefer Tora. Andahy Karajlar kolaredler any czine asamakka da kyaredler baryn ki tochtamak alarnyn saharunda bolhaj anar ceber.

Keliwibe gerebnin jolcu kaldyryred' bu konakly dzymatny da cehered' jolun Jaffahadein. Bundan, jalha tutup teweni da joluwcunu, baryred' Jerusalaimege. Bu jolda kerekli boluredler anar ol tiwincikler, kajsylary icin bijikrek sahyndyk.

Kacan jiraktan keriniredler farstlary Aziz Saharnyn, jolcu tisered' teweden, kojared' inleri isne kyjzyny¹⁾ da tozdured' basy isne joldan alhan jerni. Kyared' bunu symanyna ullu jasnyn. Da kacan

¹⁾ Kyjyz—kelmek islegen bazyk kylyn-dan kozunun.

anyn kezlerine acylyred' kal'dyhy Aziz Jiwinin Szelomonun, ullu firjatba salynyred' jerge, uchujdo-hac siralarny weren bolmahy icin *Bet ham Mikdaszyn* da „Jeremjanyn jilamahyn“. Adetimiz kere biznin, joicu borclud jilama weren bolmahy icin Aziz Jiwnin alaj chaz ana jilajd ez jalhyz uwlu icin hem ata acyrhanad ez tuzhuncu icin¹⁾.

Bundan son joicu turad jerden da kirip kabaklaryna Jerusalaime nin kajyrad ez atlamalaryn Karajoramha, kajda tabulad kenesa da anyn katyn turadlar dzymat-j.wleri. Birinde elardan joicu olturur bolhanynda Az:z Jerde²⁾

Kelip Aziz Saharha joicu kajtarad „*pakidge*“ (alaj indeled' inamly adamy karaj dzymatlarnyn, olturadohan Jerusalaime) keltirgen cedakany tozdurmakka klehi kero beriwcelernin.

Tabuladohac Jerusalaime joicu barad kerme bar biliwli Aziz Jazystan orunlarny da uchuma har orunla belgilegen anar jalbarmakny. Necik jazhand: „Anyn icin ki kullaryn Senin siwditer anyn taslaryn da toprahyn anyn sirin kerediter“ (Dawidnin Siralary, ilis 102, sura 15).

Sanyndan bu hermetli orunlarnyn sahyndyrybiz: sahar-kabaklaryn Jerusalaime nin; kalasyn *Bet ham Mikdaszyn*, indelgen „*Kotel Maarawi*“ (kajda halitabulad Omar-meczeti); Morija tawny, kajda Awraham - atamyz anyk edi olaha keltirme ez uwlu Icchakny; Cion-

nu da Chewronnu; Machpelnin buccahyn geriberibe jic atalarymyznyn: Awrahamnyn, Icchaknyn da Jaakownun birden katynlaryba alarnyn; buccahyn nawinin Szemoelnin da Ramany geribe Rachel-anamyznyn.

Karajlarnyn kenesasy Jerusalaime tabulad baryba jerde, alaj ki jaryk keled' ortasyna anyn tiwil janlardan ancak istten, kajda tabulad tereze. Berip inam awalhy ajtmakka, bu kenesany kondardy bunjat etiwisi Karajlyknyn Anan Han-Nasi (ekiinci jarymynda segiziinci jizjilnyn Jesudan). Da ne icin ol kenesa kondarhand tiwil jer isne, chaz har ezge kondarmak, ancak jerde, awalhy ajtmak anlatad bulaj.

Zamanynda Anan Han-Nasinin bitin tarafy Kici Azijanyn tabulad' erki tibin Kaliflernin (bijleri Arablarnyn). Da bular, necik aharaklary Ismaellernin, bujurmasedler ezge dinligerge kondarma ez jalbarmak jiwlerin Jerusalaime, kajsyn Ismaeller-de sanajdlar Aziz Saharba da indejdlar ez tilinde: „*kudus szerif*“, no anlatad: ullu aziilik¹⁾.

Kelgeninde Anannyn Jerusalaimege kalifba edi Abu Dzaffar Al Mansur. Bij, klejdohac kergizme ez siwerlihin bu ullu erenge, kajsyn jazuweulary da biliw-jesileri Arablarnyn ciwreledler ullu syjba, berdi anar jaraw kondarma Aziz Saharda kenesany, ancak bu bajlawba, ki ol kondarmak ketirin-megej bijikrek jerden...

Bolhanynda Aziz Jerde joicu satynalad bartiisli nerseler sahyncyna Jerusalaime nin. Bu tiwildi andij jengil is, kajsak esimiige, ki kerek keltirme bernefer tiwil ancak tuwhanlarha da juwukrak dostlarha, tek az ne tiwil bitin

1) Bahyn: „Berachot“, jarykka cykkan Wienada (Austrija) 1854 jilda, jan 205 da jirakrak.

2) Sahyndyrybiz bunda bir unutkan bolhanlykny. Hal Aziz Jer tabulad kolarynda Rabbalarnyn, kajsylar sanaladlar anda jiw-bijlerbe. Tek edi zaman (necik kergized' bunu bir kart jazys 1784 jildan) kacan Rabbalarda johedi bir atlam jer Jerusalaime. Da tiwil ancak jiwler olturaska, tek jalbarmak-jiwnde alar jalha tutaredler Ismaellerden da Karajlardan. (Bahyn: A. Neubauer. „Aus dem Petersburger Bibliothek“, Nr. 81).

1) Adeti kere Ismaellernin har „chadzy“ borclud bolma Jerusalaime, mahat chadzylihi anyn tigel tiwildi da indejdlar any: „kudusz chadzy“ (kutlamahan chadzy).

dzymatka. Kerti, ki bu bernefer bahaly tiwidler: ahacly tabakerkalar, kol-chalkalar pjaladan islehen, ucuz izikler da ežge bundij kici nerseler, kesken hem kujhan alar isne atyba Jerusalaïmnin tora tilinde.

Asyryp Aziz Jerde nendij aj da kerip bar aziz orunlarny, jołcumuz ystyrynad kajtkan jołuna. Ol kerised' andahy dzymatba, tabu eted' barlarynar da har birisine ceber konaklyk icin, tozdu rad cedaka miškinlerge, kojad nijet etken ezinden ahcany kenesaha jemese kałdyrad dzymatka janhy jiw anyn ocahasyba kondarhan. Sonda cehed' tewe isne jołun Jaffahadein.

Bundan gereb keltired' any Istanbulha. Birleri tochtajdlar Aleksandriada (jarym jołda Jaffadan Istanbulha) da baradlar andan Ka irge tanyslanma andahy dzymatba. Istanbuldan jołcu keted' Balaklawaha da bundan — ez olturus saharyna.

Bildirgen anyn kajtmahy icin, ezinkileri da dostlary anyn cyhadlar sahar artyn utrulama janhy chadžyny. Alarnyn arasynda ol keled' ez jiwine, kajda ystyrynad bitin dzymat. Barlary kutlajdlar any mazzaly kajtmakba da kisenciller tujma andan janhylyklarny. Chadžy bildired' alarha ne kerdi da tujdu bu jirak jołda, jomaklajd ez ucurlaryn, da barlary saładlar kulahyn har szeine anyn.

Bu zamanba jiw-bijce turhuzad sofras isne jat-jerli tatlylyklarny da koład konaklarny tatma alardan. Janhy chadžy cyharad ez sakwalaryndan bernefer, Aziz Jerden keltirgen, da ilištired' alarny ystyrynhanlar arasynda.

Keled' burunhu szabbat kajtkanyndan son anyn. Bu kinni kenesada hazzan cožad zemer, tizigen Aziz Saharicın da janhy chadžy icin, sonda cyharad anyn syjna Torany da indejdohac any Toraha atatad any „Jerusalmi“. Haliden bu at jabusunur anar bitin anyn tirlihine da eliminden son anynba kałyr. Macewasy isne anyn tabulur bu sez „Jerusalmi“, tasta kesken.

Jałbarmaktan son chadžy koład bitin dzymatny ezine „szalomga“¹⁾, Konaklar ciwrejdlar anyn sofrasyn, asajdlar, jcedler, jirlajdlar bartišli zemerler da satyr jirlar, sahnadlar kart jillarny da askan ucurlarny. Bułaj bijencte da kuwancta asad alarha szabbat kini. Kajtadohac kunusmaktan, har birisi dzanynda tutad sahs, ki sahat anarda bołusur Tenri kacanes kerme Aziz Jerni da kajtkanynda ystyrma ezinde dzymatny satyr „szalomga“...

Uchuhan erenler Karajlardan, kajtyp Aziz Jerden, jazaredler ez joł-sahynmaklaryn. Biliwid' jie joł-jazysy Krymdahy Karajlarnyn, kajsylar edler Aziz Jerde jillarda 1641—1642, 1654—1655 i 1795—1796, bastyrhan Jona Gurlandnyn bitihinde: „Szełoszet sifre masaot mimidinit Krym teerec israet“.

Jazuwu bu suralarny eki for kerdi ystyrynmahyn Krymdahy Karajlarnyn „chadžylikke“. Tajanadohac ez sahnclary isne da sezleri isne bižnin syjly kep jilky erenlerimiznin, biliwcilernin awalhy karaj-adetlerni, jazdy ol bu kyska jazysny.

1) Alaj indeled' kunusmak sibbasyn dan nendij bijenecin.

Ortasy kenesanyn Łuckada.

Serg. Rudkowski.

JASŁY TENSEMEK.

Keldi mana tenseme necik
 Taspoldu kezlerimde jaratylmys...
 Tereknin japraklarynda bijik
 Sarnaredi emin, juwas, tynys,

Ceber awazy anyn jizildi...
 Uctu tipke chaz awur tas...
 Jazyksyz kanlary tegildi
 Bolucmakta dostum—eli jatas!...

Cypcyk kici, ojow da kerkli.
 Biliwsiz neden eseredi bijenci...
 Wale eseredi... eseredi erkli...
 Kaas anar karuwlared' ekinci...

Otalatkan kezim acy jilajd,
 Kachyrymdan dzany janyjd...
 Etoł cypcyk hanuz sarnajd...
 Da bu kutsuz?... busu cirijd'!

Chaz jyldyrym jaryk kekten
 Adum urdu... urdu terekke...
 Awlawcu kanlydzanly tipten
 Uttu cypcykka... uttu kekrekke...

Oı jokboldu!... jokka kajtty...
 Kanlydzanly adam jendi any...
 Eldi cypcyk, tyndy, katty...
 Wachtsyz endi anyn tany!

Ezenc kerim... muzhuł sahs...
 Bulaj bižni elim oklar...
 Bigin tiris, tanda elis...
 Alaj ezi chaz cypcyklar...

R. Zarach Zarachowicz.

CHACI SEFIRA.

(*Jarty sannyn*)

Har bir ulusta da har bir dinde bardy keptirli adetleri, kajsylar kaldyryldylar alarga ebgelelerinden da awaldahy zamanlardan, da eli har bir dornun jildan jilga belgili zamanda saktajdyr da bahadyr tolturma alarny awaldahylaj, da bulaj dordan dorgadejin bundij adet tartylady, kaladohac merešlikke kelesi dorlarga.

Bizdede Karajlarda bardy bundij adetler, da birisi icin alardan klegijdim jazma nece sez, artyksy ki ol adet bigin barady unutmakka da tiri adetlerge sanalmajdyr. Klejmon jazma „Chaci Sefira” icin.

Necik biliwli har Karajga, biz Karajlar birden bar eli byla Jisraelnin sanajbiz tanbylasynndan ol Szabbatnyn, kajsy tisedi jedi kinlerinde chydzynyn ol maccalarnyn, jedi tigel haftalar—da sany kinlerinin alarnyn 49—da enlinci kin, kajsy bunar kere barca tisedi jichkinge — tanbylasyna jedinci szabbatnyn ol jedi szabbatlardan—bolady bizde Karajlarda chydzy Szawuotnun, necik jazyhandy torasynda Moszenin: „Jedi haftalar sanarsen ezipe, baslangan wachтта orak bicahy turukta, baslarsen sanama

jedi haftalar” (Dewarim XVI-9); „Da sanarsiz ezinižge tanbylasynndan ol szabbatnyn, keltirmek kininden omerin ol tenufanyn, jedi szabbatlar tigeller bolsunlar (Wajjikra XXIII-15); „Tanbylasynnadejin ol jedinci szabbatnyn sanarsiz 50 kin da juwutunuz janhy tirki Adonajga. (Wajjikra XXIII-16).

„Chaci sefira” (jarymy sannyn), kajsy tisedi barca dertinci kininde dertinci haftanyn ol jedi haftalardan joharak sahynhanlardan, oldur 25-ci kin ol 50 kinlerinden ol sefirany (sannyn).

Kacan sahynsam bu kinni, klogim ajtma „Chaci Sefirany”, turadlar alynda sahyncymnyn ol jas kinterim, kajsylary bilmediler kajhyny da hec tarlykny, ancak asarediler ortahynda dostlarymnyn da menim byla birjiltyklarnyn midrasz jiwinde, kajda kezi tibine da kolu tibine Ribbimižnin jiwretiw-cimižnin, jiwreniredik uchuma Torany da inekeleme syrlyryn anyn da bolma jachsy da inamly Karajlarba.

Wale kajtamen „Chaci sefiraga” kajsyndan azhynak jirak kettim. Kini ol „Chaci sefirany” bitin

dzymatka da artyksy jigit elenge da talmidlerce boluredi kini byla ullu bijenenin da satyrlyknyn. Bu bitin kin asaredi ancak bijenete da satyrlykta da bu bijeneni ulhajtyrediler keptirli ojunlar—ojunlary jigit elennin—da artyksy ojun ceriwge. Anyn icin har bir cocka borclu edi bolma bu kinge jasangan, da bunar necé aj alynga kylynyredirler ullu anyklanmaklar, klegim ajtma kartrak cockalar—ustalary ahaenyn—kylarediler ojnuna ceriwnin kerekli jasanlar, bu indeledi kefekler, kylyclar, jajlar da ezgeler. Har bir cocka bu belgili kinde boluredi jasangan ahacly kefekke da kylycka, bawlangan belibaw byla, arkasy istine chaz jawcy elteredi jaj, da jancyklary tolu ediler oklardan. Kini „Chaci sefiranyyn” boluredi ol talmidlerce azat kin byla hec jiwretiwden. Ol kinde ol barynmasedi „szkola” - ga alaj ezi Ribbi azat-laredi talmidlerin jiwretiwden. Ertenbylahy tefilladan sortun baslanyrediler ojunlary jigit elennin da tartylyredirler ingirgedejin. Oramy Karajlarnyn tolu edi ol kinni euwundan da awazlaryndan kici bahatylarnyn, da kartlar bijeniredirler bahynadohac necik oram asyra barady bitin awul jasangan, sezi byla karaj jircaklarnyn awuzlarynda. Tigeniredi bu kin ullu ojun byla ceriwge, kajda bar jigit elen boluredi jarymlahan eki awulga aharaklar byla baslarynda, da softa bu ceriw ojunda onaryredirler Karajlar. Baryndan son, bar jigit elen ystyrynyp bir awulga aharak byla baslarynda, baryrediler Ribbigé jiwretiwcisine, kajsy kabul eteredi alarny satyr izler byla da tatly asamaklar byla, da alhyslaredi alarny.

Bu kerkli adet kalдыrylhan bizge ebgelerimizden tartyldy son-drahy jilargadejin, ancak ullu ceriwden sortun kep azardyk da oramymyz weren boldu. Anyn icin jazadohac bu sezlerni kininde „Cha-

ci sefiranyyn” tistunamen ancak ol askan da jaryk zamanlarga da es-ke alsam ezime bu kerkli kerimni necik ortasynda jasangan awulnun bastan tabangadejin jasangan, jaj byla arkam istine, basaredim chaz kart jawcy oramy byla Karajlarnyn jircak byla awzumda, bolal-majmen bahynma bihin bu ezi oram istine kajsy pustalandy da boslandy da kerinmejdin anyn istine asadohan awulu jigit bahatylarnyn.

Kajdan alyndy bu bijenci „Chaci sefiranyyn” da kim resim kojdu any?

Bunda beremen sez ullu Ribbi-mizge ucmakly Mordechajga Sul-tańskige uwłuna Josefniń, kajsy artyk necik jiz jil artka tirildi Luc-kada da son ketti andan Dzuft Kalege kart hujasyna Karajlarnyn da bizinde ebgelemin. Tizidi ol Kalede 5598 jilda jaratmahyndan dunjanyyn tiziv kajsynar at berdi „Zecher Caddikim” da bu tiziwden sizemen asahartahy sezlerni.

„Da edi japyrylhacok kachyry Aleksandernin ol Melechnin, ijdi katyny anyn ol bijce Miérige, da kajttyrdy karyndasyn Szimonnu uwłun Szatachnyn Miériden Jeru-szalajmge. Da ol kajtkanynda, keltirdi ezi byla dahyn eki min talmidter kajsylary ediler tynlawcu-lar ajtmaklaryna anyn da anar da-hyn arttyryldylar okturuwcularyn-dan Jeruszalajimnin da ciwrelerin-den anyn, negince ki boldular ullu kahalga. Da kicejdi Szimon uwłun Szatachnyn astry hermetlihi byla da baslady kenertme ez bahynmak-laryn acyk. Da tujhanlarynda ol „Caddikler” („Caddikim” bulaj in-delirediler burun Karajlar”) da ba-synda alarnyn Juhuda uwłun Ta-bajnyyn, azmaklaryn, azasmaklaryn da cejalylkaryn anyn, uturuturdu-lar da klemediler tynlama anar, da kylyndy ullu ajryctyk, da ne for ullurak, da talas da kahystyrmak aralarynda alarnyn. Ki ol Szimon uwłun Szatachnyn arttyrdy aladaw-

laryn ezinin artyk burunraktahylardan andan. Da kylyndylar arasyna eki bu janlaryn bunun icin hammese ulu urusmaklar, da kieli da uzun cengesmekler tartuwunda kep jilalaryn, negince ki jilarda ol alarda tišti arasynda alaryn ajryçlyk juwutmahy icin ol omernin da chydzy icin ol Szawuotnun, anlyk sartyň ki Caddikler ajtyrediler ki juwutmahy ol omerin borcludur bolma tanbylasynnda burunhu Szabbatnyn kajsy bolady arasynda kinlerin chydzynyn ol maccalarnyn necik jazyhan Torada: „Tanbylasynndan ol Szabbatnyn sunar any ol Kohen“, da bunun sartyň alaj ezi chydzy ol Szawuotnun borcludur tisme hammese har jilda burunhu kininde haftany tanbylasynnda ol jedinci szabbatnyn jedi szabbatlaryndan ol sefiranyň alaj necik jaryk jazgan Torada: „Tanbylasynnadejin ol jedinci szabbatnyn“ (Wajjikra XXIII 16).

Da Peruszimler (Faryzeusze) ajtyrediler, ki ol tanbylasy moednin. Anyň icin kylyndy ceriw uzzun da ulu. Da tektiler kep kan ekside janlardan, negince ki kiejdi jany ol Caddiklernin, da kyldylar alar ulu eltirmekler Peruszimlerde, baska andan ne eltirdiler da tasettiler 24.000 talmidlerinden Rib-

bi Akiwanyň. Da ol onarmak ol uspu edi kensisinde 25 ci kinnin sefiraga. Da tartylady ol ceriw ol 33 kininedejin sefiranyň. Da belgi da siman sahyneka bunun icin tabuladyr kollarynda ekside ol janlaryň Karajlaryň da Rabbanlaryň, dabudur ol: ki biz Karajlar bigingi kingedejin kytabiz har jil 25 kininde sefiranyň, kinin iðkinin da bijenenin sahyneyna ol onarmaknyn, da Rabbanlar kyfadlar uturunu bunar, bu indefedir ki jaslajdylar, da 33-ci kininedejin sefiranyň kylmajdylar hec bijenc da asajyslyk sahyneyna yhylmahynyn da tismehinin alaryň ol wachtta ol. Da ceriwler artyk uzzunlar ediler kinlerinde Ariklosnun melechinin Juhudanyň ki bijlik etti 4761 jilda, da kinlerinde karyndasynyn syn Antipaternin melechinin Juhudanyň kajsy bijlik etti 4770 jilda jaratylmahyndan dunjanyň”.

Bulardylar sezleri ulu Ribbi-miznin azat kecirgenler. Jaryhynnda bu sezlernin tanyrbiz sibassyň ol bijenenin da satyrylyknyn alaj kartlaryň necik jigittlernin kininde „Chaci sefiranyň”.

25 kininde sefiranyň 5691 jilda.

Halicte.

Karawcu.

UNUTKAN RIBBIMIZ.

Memoria hominum fragilis est da Karajlaryň sahyney synykraktyr eðgelerden anlyk sartyň, ki tantaraftahy uluslajtyň klamejdirler da bilmejdirler belgirtme historjaly dataalaryň ezleriniň da bahalama islerin dunjasynyn.

Zamandan zamanga tabuladyr neñdi-ese kici belgirtmehi kajsy-ese ribbinin, ki kijasa unutulup kaldyradyr sahyneyn bir nersenin. Buñdi belgirtmekler bihingiz za-

manda astry az sanlydyr, anlyk sartyň kim ceriwde bary taspoldu da kaldyda ese ne, bolalmajdyr kerme kinnin jaryhyn, ki tutuwlawcuлары jemese ciritedirler alaryň joharylar ištine, bilmegeñlerinde, ne syjynadyr tunhan sifceklerde, jemese ajajdyrlyr any el kezinden Karajlaryň kart adetine kere, kujsyn jaksy kotardy Pinsker *Likkute Kadmonijot* icin.

Wale diwil bir for jolhusabiz

hanuz muzhulrak nerseler byla. Muna bitedirler dzymatta ullu da nysanly erenler, kajсыларыннyn zechutlary elcenmejdır har kinlik bezmen byla da isleri alarnyn kijaslanmajdyr alajik kijas byla. Isanhyjdy har rast adam, ki bundilerin sahyncyn ulusu alarnyn kipler da meresletir ekinci dorlarga immetlik azizliklejtin, wale kerebiz karsynny.

Bundi erenler diwil bir for tapmajdyrlar sirinlik kezlerinde ez dunjasynyn, sahat ilisinde anyn da Jonanyn kawuhu kibik jirijdir da tozuladyr sahyncylary alarnyn balkyhanda alar istine jaryhy etol dunjanyn. Kaladyr alardan mereelik, wale siwer kol byla kipleme henni tawusadyr wachtnyn tisi. Jildan jilga azaradyr alarnyn sahyncylary, negince ki turabiz nefdi-ese ribbimižnin aty katyn da bilmejbiz ajtma ham kimdir ol, ancak ekincelejbiz anyn atyn, ki ojatmajdyr birde sahys esimizde.

Astry bijenemen, kim onardym kutkarma unutturmaktan tigellice bir erenni, kajsynar kebisi borecludur Haličnin Karaj-dzymaty.

Kerektir bunda alynha anlatma, kim kinilejdohan zaman eksitti artyksy yzlaryn bu adamnyn, negince ki anyn alhemlik fizjognomjasynyn tizimehi bitin da tolu bolmastyr. Bunar jumusanamen bar coharaklar byla, ki bolaldym jetirme koluma da kadyrlydyr¹⁾, kim tijišlirek momentler eksilir bunluk sartyn, kim cepletmedim kaldyk materjalny. Hanuz kerektir este tutma bunu, kim ajiradyr bižni osoł adamdan juwuk iz egirmi jil, kajsynyn awlaklyhynda ucrady Karajlarny kebisi jaman ucurlar: kenesanyn kiwmehi 1830 jilda, tyfusnun da choleranyn epidemjasy sekseñci jillarda da ullu ot 1913 jilda, kajsy ertedi enk bahaly nerselerin kabalnyn, ki tabuluredi bir karaj jiwinnin joharysy istine

1) Kadyr = bolalmak.

(sic!) da sondrada dunjalyk ceriw birden bar anyn jamanlyklary byla. Kaldy mana dyspozycjama ancak chazzanotlar¹⁾ kenesadan, jazgan zemerler, kopjasy Toranyn da burunhu nawiliklernin, kyłhan kolu byla sahynhan adamnyn birden eki tigeitiwi byla kopistanyn, diwil bitin anyn tiziwi: *Dower Szalom* da bir kynu karajca, ki kecirdi girsasyndan osoł ezi adam. Kaldyhyn sustum kyzhanc da eksik tradycjadan. Bunlukta saruwum menim jetkilice awurdur.

Usanelydyr burun sahynma, kim Haličnin Karaj dzymaty tabuladohac enk jirak manynda tan taraf-tahy Europeanyn, tyskarhy anyn ceginde, Esaw bijlihinde, jirak kaldyk karyndaslaryndan, barca cubrajiredi da jarly edi biliwli da nysanly erenlerge. Anyn icin az kacan joluhabiz halictehi ribbiler arasyna tiziwcilerin seferlernin da men ezim bilemen ancak icewni, ki bolaladyrlar ullulanma bunun byla: Ribbi Josef ben Mosze, baal sefer²⁾ *Kewuccat kesef*, Ribbi Jozef Ha-maszbir Samuelowicz baal sefer *Porat Josef* da Mordechaj ben Sze-muel Mordkowicz, baal sefer *Awkat Rochel*. Kereksiz unutmama, ki alar barlary bittiler sondrahy iz jillarda: onjediñicide da onsegiziñicide. Alarnyn sanyn beklejdir sondrahy tiziwcisi seferlernin, Ribbi Szalom ben Zecharja Abrahamowicz, kajsynyn eki tiziwi icin jazadyr Ribbi Josef Leonowicz: „cyraklar Toraga, us birlerge tizidi da edi kol lary istine anyn bifezikler“. Bu ribbi icin klegijdim jetkilihine kere kolumnun jazma nece sez.

Kacan Ribbi Szalom tuwdu, bunun duhrusun bilmejbiz. Bilebiz ancak, ki 1786 jilda tizidi zemer chatna kyłmakka, da bu zemer icin jazadyr Ribbi Josef *Mordkowicz*,

1) Chazzanot = siddur, kajsyndan uchujdur chazzan, tigeitse tefillany.

2) baal sefer = tiziwcisi sefernin.

kim tiziwcisi isledi any „bohanda hanuz jigitihiinde” (hebr.)¹⁾. Bunlukta kerekdir sahsy etme, kim egirmi jasarlyk tekli edi tizigende osof zemerni da tuwhan jilyn anyn kerekdir jilystyrma egirmi jil artkary. Bu cyhar 1766 jil. Atasy anyn edi bezirgen. Jaslyk kinleri icin Ribbi Szalomnun bilmejbiz nemede. Jiwrenedi Ribbi Jezua ben Mordechaj Mordkowiezta²⁾ neni bilebiz kynadan, ki tizidi anar 1797 jilda. Kim jaksy jiwreniredi, osonu kerebiz tizigeninden zemer aziz tilde, ne jengil diwil edi, eske alsak karaj jiwretiwcelernin kart metodasyn. Kerinedir, kim ize jigit kinlerden biznin ribbimiz baslady jiwretme ulanlarny, nege edi astry ughan. Bu edi adzajip pedagog, ne ki biznin ribbilerimiz arasynda az kacan ucaladyr. Jomaklarediler anyn icin, kim alaj biliredi alma kelinin jiwreniwcinin, negince kim tajaknyda jiwretkijdi jaksy uchuna. Ribbi Szalom siwerlik byla jiwretiredi ulanlarny, neni kerebiz anyn hakdamasynan zemere, ki tizidi utrudamahyna szabbatnyn, kajda jazadyr: „Da men kystahan kyjynymda, budur kisencim da klegim, ki Tenri kergizgej kezlerime da kolajlahaj jiregimni da fikirlerimni anlama tamasaulyklaryn jiwretiwinin anyn da jetme syrlyryn tenrilihinin anyn da kotarma rastlyhyn da machtawyn anyn ortasynda dzymat ulusunun da kulak salhaj jalbarmaklaryma menim da cyharmahaj meni jarty kinlerimde menim da jillarymda da hadirlogej parnasamny da aslarymny menim, ki tync alhajmen ornumda menim tynolykta da ulhajtakajmen Torany da syjlylatkajmen any da iwrengejmen da iwretkejmen” (hebr.).

Jazuwcu bu nece sezni calysty chalyna kere kolunun kecirme kebisi karaj kol jazyslar da bunluk

byla uchudu kep horaalaryn¹⁾ bar tirlil tiziwlernin, wale bolalmahydy ekrar etme, kim kebisewlerden tujdu buñdi sezler: „iwrengejmen da iwretkejmen”. Bu sanaladyr Halicte unikatlar.

Ribbi Szalomnun midras:yn-dan cyharediler duhru iwretken talmidler, kajsylary kecek ediler dzymatymyznyn mihi da ilih. Jomaklajdyrlar anyn kyzy icin, kim alaj edi uchutkan ezi, negince kim tiz etiredi sefercilerge, chor uchusydylar. Anlajik bunu, kim bigin klesijdi jigit kyz tanyma aziz tilni, bolalhyjdy ezide jiwrenme, tek burun klewci edi ribbinin kereklisi da ribbiler jiwretmesediler kyzlarny. Ayn icin jiwretken Torada katynlar astry az edi bitin historjamyzda, kajsy sahyneulykka kaldyrdy kelesi dorlarga tek birni: Ibn el Tarasnyn katynyn, ki tadzlanjyredi at byla: maskelet.

Anlahanynda, kim jiwretiwci bolaladyr balkyma jiwreniwcinin kezlerinde tek ne zamanny, ki ezi bilse kebisi, Ribbi Szalom jiwreniredi hammese da biliredi kep. Wale ol anlaredi, kim ulusunun biliwi tajanadyr diwil bir adamnyn bilmehi istine, ancak kebisewlernin da kozharedi jiwreniwcelerin, kim calyskajlar meresletme ekinci dorlarga ez bilgen nerselerin. Bu kerinedir sezlerinden anyn talmidinin, Ribbi Jozef Leonowicznin, kajsysy ajtadyr ez gramatykasyn-da aziz tilge, ki tynlaj sezlerin jiwretiwceisinin ezinin tizijdir any. Ribbi Szalom ezide ernek berdi, tizij eki sefer: *Eder ha-jekar da Dower Szalom*, wale kacan tizidi, bilmejbiz. Burunhu taspoldu tigellige, negince ki biliwsizdir, ne anda syjynyredi da ekinci kutuldu da tabuladyr jazuwcu da bu sezlerni, tek kaldy andan on eki jan. Bu sefer sezlejdur aziz tilnin gramatykasy icin, ki oldur tadzy basy-

¹⁾ Bar cytatlar, ki belgirtkendir „hebr.” kecirgenidir aziz tilden.

²⁾ Chazzaniyk etti 1792—1797 jilgadejin.

¹⁾ *horaa* (tora sezi) — anlatmahy tiziwcinin baslyhynda sefernin.

myznyn, anlyk sartyn, kim bunda enk kebisi zachmet cektiler chachamlarymyz bižnin.

Ceksek bu bitiknin charakterystrykasyn, borclu bolurbiz ajtma, kim ol bijik ketirindi bu tizde. Bar gramatykalary Karajlarnyn bu zamandan baryba kyymajdyr jumuslaryn tigellice, busu ize juwuklanadyr bunar. Buñdi menim jarhum, ki jarhu jardym alty sifinden bu gramatykany.

Bunluk byla tigenmejdir Ribbi Szalomnun akcyjasy karajlyknyn tizinde. Hanuz bir janyn anyn ke-rektir sahnyma. Osoł wachtyñ hanuz sahsy etmesediler Karajlar bastyrma bahaly tiziwlerin bižnin chachamlarymyznyn. Hanuz barca kursaredi bu bitin chaznamyz koł jazyslarda da klep any jajma da kipleme tasyktan, kerek edi kecirme any. Da bunda Ribbi Szalom ernek beredir ekincilerge. Bolhanda tachalirek ežgelerden andok ajamasedi bu aziz—anyñ sezlerine kere—iske ne ez enk jaksy chałyn ne achcasyn. Ribbimiz bižnin keciriedi kebisi. 1786 jilda egirmi jasarlyka keciridi Ribbi Josef Malinowskinin tiziwin: *Kiccur injar haszichita*, kajsynyn kecirmeñi byla jumuslandy Anton Schmied bastyrhanynda *Dod Mordechajny* birden *Zeher Caddikim* byla. Bu edi ancak kicħine iliħiħi anyñ kecirmeħinin. Ribbi Szalom kalmasedi ne tałmasedi bu abajly isinde.

Sezlegenimizde kecirmeñi icin Ribbi Szalomnun, anlyk sartyn, kim bilmejbiz ežgelerni, kałdyrajik orun bir tikri ucurga, kajsyn ol czi jomaklajdyr ez tigetiwinde kecirmeħine Toranyñ Ribbimiz astry kiseniredi, kim bolhaj anda kecirgen Miwchary¹⁾. Sondra 1801 jilda kunustu bu iske. Kecirdi²⁾

any birden glossalary byla Ribbi Mordechaj ten Nisan Kukizow-nun (bu glossalar indeliredi: *nimmukim*) da jaksy anłaj saruwłaryn Tora uchuweunun arttyrdy alarny ezinden awurrak sezlerge. Budur sezleri ribbimiznin: „Da okturhanynda tync da emin da bliñeli da satyr jirekli, ki tabybedim, neni ki siwdi dzanyñ menim, ajtyredim: Tuttum any da jebermemen any, bolsun mana jalhyz ezime da tiwil jatka mana“. Da muna keldi Halicke 1804 jilda Ribbi Josef Szelomo, atahan Jaszar, ki ketmesinden burun Eupatorjaga kledi kerisme ez jeznesi¹⁾ byla Ribbi Szalom Abrahamowicz byla da kałdyk dostlary byla. Keltirdi ol ezi byla dert kontres Miwchardan, kajsyn ol da baslabedi kecirme. „Da kułaklarymca menim kistunmak awazy cykty awzundan anyñ, ajtadoħac: Muna sana menim kontreslerim da tigetkin any koł jazysyn byla bitin seferge da senin seferinni satakyn mana tolu tijiħli achcaga. Dzanyñ cykty sezlegeninde da bawursaklarym cuwłady icimde, ki necik battił etejim siwerliħin da kisenicin bar tirlik kiferimnin, kacan ki sukłanyredim da całysyredim bu siwer seferni kecirme, kim tabulhaj mende da necik haligine kałajim andan baska? Wałe bakmajin ullu kutulmahymny²⁾ andan muna ullu kystamahy sartyn meni da kipliħi sartyn bawłahan awal dan dunjadan siwerliħimiznin jendi meni anyñ coberliħi da fikir ettim da sattym anar osoł seferni, ki battił ettim klegimni menim anyñ klegi sartyn“ (hebr.).

Kecirmeñi anyñ ekinci for tartydy bitin jil da tigendi 1805 jilda. Kałdyhy Miwcharyn uzak kecirildi, 3 jil, anlyk sartyn, kim za-

1) *Miwchar* = perusz (= komentarz) Toraga da nawilıklarge. kajsyn tizidi burunhu ribbi Aharon ben Josef 1293 jilda.

2) Sez „kecirme“ = anłanadyr bunda barejartyn = kopija jazma.

1) Jezne = szwagier.

2) Bu orunnu jaksy kecirmedim bolal-masyzlyħym sartyn tapma karaj sez: *ıtumaczemie się przed kim*. Esawca bolhyjdy: *Mimo moje tłumaczemie się przed nim...*

man arada jazdy ribbimiz tirli eźge jazyslar.

Ribbi Szalom jaksy anłady, kim tijišlirektir da ułturaktyr nerse kecirme seferler, necik siddurlar, kajсылarın kecirmei ajlandy kecrek ulıu da fajdasyz modaha.

Ribbimiz biźnin berdi dzymatymyzda hanuz bolıanda jiwretiwci baslyk kynalarga, jaza burunhu kynu ez Ribbisine Jeszua Mordkowiczke 1797 jılda. Kynalar elilerge bolıdu son charakterystykały cyzysy Halic dzymatynyn.

Eliminden son bu Ribbinin chazzan bolıdu Ribbi Szemuel ben Mosze Samuelowicz, sondrahy chazzan Maszbirnin uruwundan. Ic jıldan son bu chazzan ystyryıdy etol dunjaga da anyn ornuna keldi ribbi Szalom 1801 jılda. Bu faktıny bilebiz diwil Karajlardan, kajсылary eliminden son anyn barca anar jazarediler: melammed da tiwil chazzan ham macewasy istine da elgenternin bitiginde. Tradycja jomaklaredi, kim ol edi chazzan da resimli¹⁾ jazyslar bilmemus etedir bunu. Janıa asyp artyk iz jıldan kergizindi bu duhru jazysyn-

1) *Rasimli* bunda = oficalny, wakilly.

dan bir jołcunun Jozef Rohrernin (1802/3) (Janusz, str. 74). Tek diwil bir bu zułumluk kylyndy Ribbi Szalomga, anyn zechutlaryn lakab-larediler son eźgeler da etejirediler tabu Ribbi Szalomnun zachmetine.

On jil, ki chazzanlyk etti, oidur wahdasy enk ulıu energjasynyn da akcjasyynyn. Alsak kollarymyzga zemerlerni jemese chazzanotlaryn kerebiz, kim har pajina dinimiźnin jabustu da tijdi Ribbimiznin kołu. Harnendi-ese zaman cyhadyr anyn kołu tibinden janhy tiziw hem moedge, hem szabbatka, hem bijencke. Ribbi Szalom oidur ulıu pedant da bolalmajdyr bahynma nendide eksiklik istine, ki siddurda. Anyn icin tizjidir zemer zemer artyn da bitin ilisler tefillalarga. Anyn zemerlerinden leszon kodeszca kalıdy biźge 14 da karajca 4, bundan baska keduszsalar, pijutlar, kynalar da uchumaklar rachmenlerge da Tora cykmakka²⁾.

(*Ucu kelesi kitabda*)

2) Sanamajmen bunda bar tiziwlerin Ribbi Szalomnun baska, anyk sartyn, ki bu specialistada ancak bolaladyr ojatma interes.

JANHY BITIK — JANHY DOST.

Askan (1931) jılda jarykka cykty Łucakada bithi *S. Rudkowskinyn* — „Dostlar“. Kojadohac janha baryn ne kacanes edi jazgan biźnin jazuwcularymyzba tora-tilinde da ne hali baryba unutulıdu, janhy karajliteratura, biźnin sezimizde jazgan, andij miškind' — jo, „miškin“ tiwildi duhru sez bu orunda, ulan janlahyna tuwhan tiwildi miškin dahy chodza—kledim ajtma: andij jigitti, hanuz jatad cergewlerde, ki kep bittirme jazuwcularymyzdan bolalmajbiz.

Har jazgan karajca tiziw, har bastyrhan biźnin sezimizde bitik, bahynmajdohac anyn ortasyna, elcemejdohac anyn ictehi tijmegin, keled' biźge bahaly ber-

ne kibik, kajsyn borelubiz utrułama ulıu da kerti bijenebe. Bulaj bahynadohac bu is isne, utrułajbiz „Dostlaryn“ *S. Rudkowskinyn* dostlu sezbe: „hammese kelhejsiz!“ Kiplik kołuna tiziwcinin!

Sorsyjdlar menden nendijdi syjyndyrmahy ol bitiknin, ol „satyr kotarmatnyn tirlikten jizip alhan“, necik belgiledi any tiziwci, awur bolhyjd mana berme karuw bu sormakka. Jazuwcu kergizdi biźge eki Karajny: Jakowusionu da Semelcionu, kajсылar, kerisip duchanda da kujup ezine tamabyna artyk necik kerek, basladlar sezleme ezi arasyna bary icin, ne inno keled' tiline jicken adamnyn.

Jicedohac sezleredler, sezlejdozac jicedredler, kucusuredler da chorlasiredler, — biliwliđ' chaz esirikler.

Ajtadlar ki esirik adam isne jaramajd epkefenme, ajtsa-da ol nendij kerektsiz sez. Biz epkefenmejbiz. Biľebiz ki tirlik eki janlyd: bir jany anyn jaryk, ekiñci tunuk. Ancak biźge, chaz esedohan jasotka, kerekliđ' jaryk, kerekliđ' kep kujas. Tunukluk jaman kyľad biźge. Siz, jazuwular, ajľandyrynz biźge jaryk janyñ tirliknin, berniz biźge balkuwlu sahyřlar, kajsyľar kanatľatadlar dzanny, kergiźniz kerkin da tiwiľ kir cipreklerin tirliknin. Tiziwcisi „Dostľarnyn“ tutad koľunda

jachsy karaj cyzhye, chaly anyñ jeted' uľlu iřke. Bu tiziw isne bahynabiz chaz myschyra isne, cykkan koľundan elik etedohan tirlikten jazuwunun. Tezebiz andan ki berneler biźge ezge tiziw, kajsynda kergizir islerin da sahyřlaryñ ojow da ajnyk dunjanyn.

Da boľmajdy ese — necik ajtadlar — toj esiriktsiz, kelsin ol esiriklik tiwiľ otalawlu cahyryndan „szynkarkanyn“ Machlenin, ancak kajnar siwerlikten biźnin ulusumuzga da kićli kajhydan anyñ kelesi jollyary icin. *Bundij* jazys biźge kerekliđ', bundij tiziw icin juwuz bas urarbiz jazuwcuha.

BIRER BITAM BARY ICIN.

— Burunhu cykmahy bitiginin A. Mardkowiecznin „Synowie Zakonu“ bitinibe tabuľdu koľarynda uchuwularnyn. Terk zamanda kerinir *ekiñci cykmahy* ol bitiknin jana kergen da kenertken tiziwcibe. Bu janhy cykmakta tabarlar orun artykuľlar karaj dzymatľar icin Halicte, Trokta da Wilnada.

— Bu jazny basľanyr Łuckada bastyrmahy *uľlu sez bitiknin* karaj sezñin, kajsyn ystyrdy da jarykka cyharad A. Mardkowiecz. Ol sez bitihi syjyndyryz ez sifferi isne artyk 12.000 sezden. Anľatuwu karaj sezľernin kergizgen boľur lech da rus tilinde. Bitik cyhar ajly defterlerbe, satuw bahasy kajsyľarnyn boľmast bijik.

— Terk zamanda tabuľurlar satmakta *acgk sifcekler* (cartes postales) tirsinlerbe tirlihinden Karajľarnyn. Burunhu serija sanar alty sifcek.

— Trokta basľady cykma jarykka *wachtlyk* „Przyjacieli Karaimów“. Tuttuk koľumuzda burunhu defterin anyñ, kajsy syjyndyrad jazyslar jazgan Karajľarba lech da karaj tilinde. Iľebiz janhy karaj *wachtlykka* enk jachsy klekler.

— Bu jilny cyhar jarykka Rownada zachmetibe da ocahasymba Bawynyn Lech Jiwretiwciľernin jiciñci tomu uľlu publikacijanyñ „Rocznik Woľyñski“. Janhy tom da tabuľur tiziwi Dr-nun A. Zajaczkowskinyn *Karajlar icin Woľynda*. Kerined' ki bu boľur enk uľlu da teren jazys bundahy Karajlar icin baryndan ne bu zaman hadein cykty jarykka.

— Ez zamanynda tirilired' Warszawada Dr Samuel Poznañski, uchuhan Rabban (hali ucmakly), kajsy jazdy kep artykuľlar Karajlar icin da ornatty aľarny jattilli wachtlykľarda. Osol Dr Poznañski ystyrdy kep *kol jazyslaryñ biźnin kart uchuhantarymyzynyñ*. — Necik bilinebiz uwľundan ucmaklynyn, ol karaj kol jazyslar isledler uzun joľ: Warszawdan Jerusalaimege, andahy Uniwersitetine Rabbanľarnyn, da andan—Amerykaha, kajda bir chodza instytucijasy Rabbanľarnyn hadirľejd' ol jazyslaryñ bastyrmakka. Sahat koľu Rabbanyn kutkaryr bahaly tiziwlerin biźnin uchuhanlarymyzynyñ tasiľktan da unutmaktan.

ACYK BITIK KARAJ DZYMATLARHA.

Asty jil baslyhyndan jarykka cykma-hynyn „Karaj Awazyn“. Atyndym bu awur da uflu iske bir nijetbe: kergizme karyndaslaryma-Karajlarha da jat-ta dunjaha nece chal da kerk dzyrymlajd tuwhan sezimizde, inamlatma inanmawcularny ki bu unutkan da taslahan tilni jeted' tiwil ancak tojdurmahyna biznin alajik, „jiw-dehi“ kereklerimižnin, tek ki ol bolalad baslyk berme kerti karaj literaturaha. Ujdu-mo mana tigeł etme menim sahsymyn, bunun icin tanyk etsiñler sifleri „Karaj Awazyn“. kajsynyn jiciñci kitabyn tutturam uchuwclarha.

Tek bu kitablär anyk tismejdler keklerden. Alar katyn kerek kojma kep zachmet da kep ocaha. Baslajdohac bu işni jummadym kezimni bar awurluklar isne, ne turaredler jołu isne menim sahsymyn, bildim ki bu is keltirir meni utturmakka. Bunu bildim da bunar anyk edim.

Ancak sanaredim (da bunda jatad menim janhytlyshym) ki sahsym menim tabar Karajlar arasyna kerekli anlamak, ki har karaj dzany tartylyr ez *karaj jazysyna* chaz japrak tartyład kujas jahyryna, ki bolmast andij karaj jiw, kajda tabulmastlar syjly orunda kitablary „Karaj Awazyn“.

Sanaredim ki—necik az biz barbiz—dert karaj dzymaty arasyna, ne bu bijlikte tabulad, tozdurulur jizlik egzemplar wachtlyknyn, keltiredohac *jarymyn* ol ocahanyn, kajsyn kerekliđ kojma hadirlemehine anyn. Kaldyhyn anyk edim teleme ezim, juwutadohac bu chorosuu birden bitin zachmetbe, kajsyn bu is bittired', ola ornunda siwerlihim icin tuwhan sezimižge.

Alaj sanaredim, tek tirlik aldatty menim sanawlarymny. Kerindi ki tiwil bar dzymatlar bittiredler bu wachtlykny, da kajsylar bittiredler-de aladlar necē egzemplar, alaj ki bitin keliw satkan kitablardan jabad (ujatty any ajtma!) *onuncu ilisin* kojhan bu iske ocahanyn.

Nedi sibbasy bu muzhuł bolhanlyknyn? Tar-mo zaman da achca eksiklihi, kajsyndan barymyz cydajbiz?... Bu-mo ki „Karaj Awazy“ ornatađ artyk jazys-

lar, jazgan sezibe lučkały Karajlarnyn, da ežge dzymatlarda (Trokta da Wilnada) anlamajdlar jachsy ol jazyslarny?

Aldatmajik ezimižni. Zamanlar kertide awurdlar, tek sanasyjdyk biz ki karaj bitih turad jergesinde *burunhu kereklerimižnin*, barca tabulhyjd nece freli jilga ki teleme eki-jic kitabyn „Karaj Awazyn“. Osołaj ezi tiwil bir for tujdum bar janlardan (dahy Poniewiežden, dahy Rosjadan), ki syjnydyrmahy „Karaj Awazyn“ jarykty harbir Karajha da az tabulad anda sezler, kajsylarny tiwil har uchuwcu anlajd. Kerebiz ki tiwil bunda seycan kondu...

Taš etmejik zamanymyzny sormakka: necik da ne icin alaj kylynad? Izdemejik borcularny,—barlarymyz borculubiz, kim azrak, kim artyk. Hali tiwil bunun icin sez barad. Atałarymyz ajtyredler: „bu boldu, ol boldu—kyryjdahy batty“. Aldym ese cyzlyc ki jazma bu bitikni, bir kajhy kenderdi kołumnu: bermeške batma „kyryjdahyha“, kajhy necik kutkarma taslyktan ulłu da kerekli işni? „Karaj Awazy“ tabuldu joł-suzlukta. Awurdu mana eltme ez inlerin isne bitin igin bu işnin da chajif bolhyjd endirme bir for ketirgen alamny—*karaj alamyñ!*

Bunluk sartyn kajyram indewimni bar Karajlarha da burunhu jergede Aharaklaryna dzymatlarnyn. Klejsiz ese ki „Karaj Awazy“ arrak esitilgejsižnin aranyzda da tanyk etkej bizin icin ałnynda jat ummalarnyn, jatady ese sižge dzanyynyza ki ol kici otcak, jarytkan chalsyz tek siwedohan kołba, zamansyz senmehej,—ajamanyz ez bolusluhanuznu bu iske! Kylynz baryn ne bolalasiz ki *arttyrma jajytmahyn* „Karaj Awazyn“. Jachsy bolhyjd bolasyjd kendermehi har dzymatnyn ałynha bittirme ułurak sanyn telegen kitablarnyn da sonda tozdurma alarny dzymat arasyna. Budu bir joł, kajsyba bolalhyjd kelme bolusluk „Karaj Awazyna“.

Men isledim ne bolaldym. Haliden jasarmahy karaj wachtlyknyn jatad kołunda uchuwcularnyn.

Aleksander Mardkowicz.

KICI KARAJ ŁUWACHLAR

jitha 5692 biznin sanawymyz kere

(1931-32).

Kini aftanyn	Kini ajnyn	Jesu dinilerde	Moedler, oruclar	Kini aftanyn	Kini ajnyn	Jesu dinilerde	Moedler, oruclar
I. Ajryksy aj (Tiszri)				VII. Artyk aj (Waadar)			
Jichkin	1	1931 wrzesień	Janhaj. <i>Jom Terua</i>	Chankin	1	marzec	Janhaj
Szabbat	10	13	Teszuwa szabbaty	VIII. Artaryk aj (Nisan)			
Ortakin	10	19	<i>Jom Kippur</i>	Kicejnekin	1	kwiec.	Janhaj, Basłyhy jilnyn
Jichkin	15	22	<i>Sukkot</i> (I-hu kin)	Szabbat	10	7	Hallel szabbaty
Jichkin	22	27	<i>Szemini Aceret</i>	Kicejnekin	15	16	<i>Pesach</i> (I-hu kin)
Ortakin	24	paźd.	Oruc	Jichkin	18	21	Oruc
Szabbat	28	4	Bereszit. Simchat Tora	Chankin	21	24	<i>Szewii Aceret</i>
II. Kiz aj (Cheszwan)				IX. Kurałaj (Ijar)			
Ortakin	1	13	Janhaj	Szabbat	1	maj	Janhaj
Szabbat	19	31	Akyda szabbaty	X. Baskuskan (Siwan)			
III. Sohum aj (Kisłew)				Jichkin	1	czerwiec	Janhaj
Chankin	1	listopad	Janhaj	Jichkin	8	5	<i>Szawuot</i>
IV. Kys aj (Tewet)				XI. Jaz aj (Tammuz)			
Ajnekin	1	11	Janhaj	Ortakin	1	lipiec	Janhaj
Jichkin	10	20	Oruc	Chankin	9	5	Burunhu Oruc
V. Karakys aj (Szewat)				XII. Ułahaj (Aw)			
Szabbat	1	1932 styczeń	Janhaj	Kicejnekin	1	sierpień	Janhaj
VI. Sujunc aj (Ađdar)				Chankin	7	5	Oruc
Jichbaskin	1	8	Janhaj	Ajnekin	9	10	Oruc Kurban
Jichkin	14	21	Purim (I-hu kin)	Szabbat	10	12	Szabbat Nechama
Jichbaskin	15	22	Purim (2-ci kin)	XIII. Cirik aj (Ełul)			
VIII. Cirik aj (Ełul)				Ajnekin	1	wrzesień	Janhaj

**BAHASY BITIKNIN:
2,50 FRELI**

**Preis für Ausland
Dol. 0,50**